

Sverige under pandemin

Vol. 1 Samhällets, företagens och enskildas ekonomi

Vol. 2 Förutsättningar, vägval och utvärdering

Coronakommissionens slutbetänkande
(SOU 2022:10)

25 februari 2022

Coronakommissionen 2020:09

Ordförande: Mats Melin

Kommissionens ledamöter:

- Shirin Ahlbäck Öberg
- Ann Enander
- Vesna Jovic
- Camilla Lif
- Torsten Persson
- Göran Stiernstedt
- Mats Thorslund

Sekretariatet: Huvudsekreterare Joakim Sonnegård samt åtta sekreterare och en assistent

Ett deltidsbokslut

- Pandemin är inte över – därför ett deltidsbokslut
- Vi bedömer hur pandemin hanterats hittills – vad gäller ekonomi och smittskydd
- Inga tvärsäkra slutsatser – det kräver mer tid och forskning
- Vi tittar särskilt på våren 2020 – vilka åtgärder som vidtogs när smittan fick fäste och ekonomin föll
- Två begränsningar
  - Vi utvärderar inte den fjärde vägen
  - Vaccinationsprogrammet ingår inte i vårt uppdrag

Men detta vet vi

- Fler än 15 000 människor har dött i covid-19 och 83 000 har vårdats på sjukhus
- Den första vågen slog hårt mot Sverige, många äldre dog då
- Men sett till hela pandemin så här långt, är Sverige ett av de europeiska länder som haft lägst överdödlighet
- Pandemin har drabbat hälsa, försörjning och begränsat många liv
- Redan utsatta grupper har drabbats hårdast
- Sverige ser ut att ha klarat den ekonomiska krisen relativt väl och har återhämtat sig snabbare än de allra flesta länder

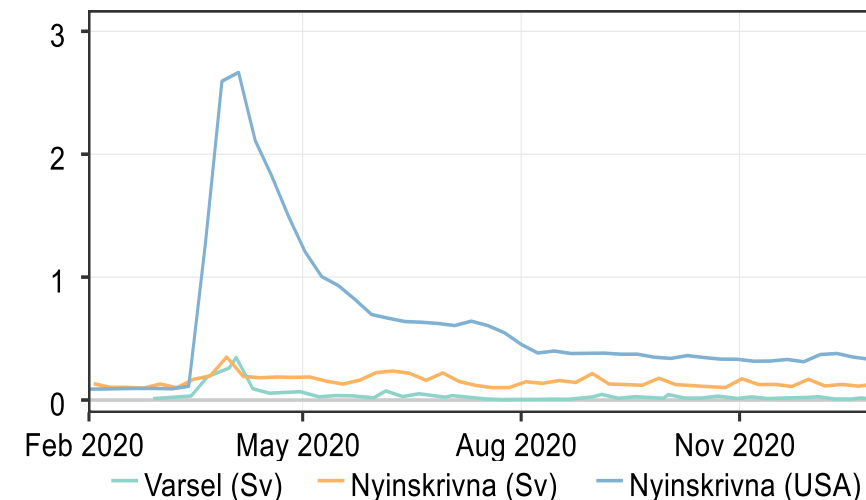
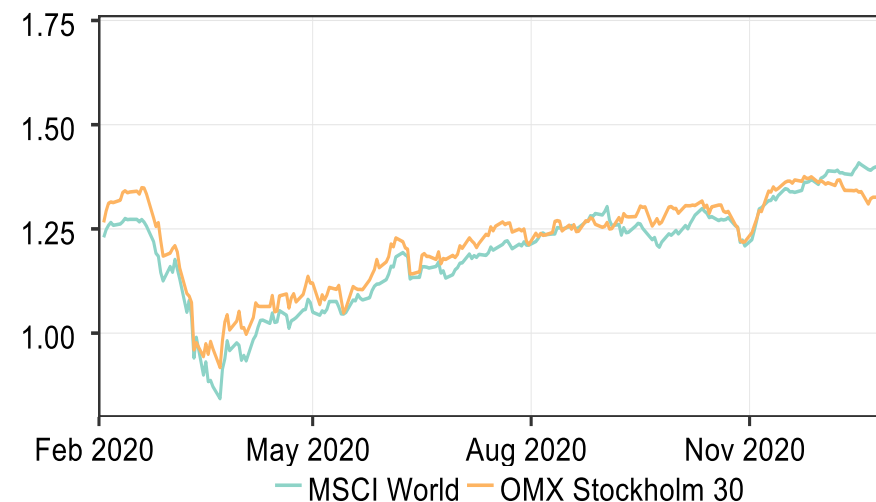
Ekonomisk katastrof runt hörnet

Djup nedgång, snabb återhämtning

- Feb-mars 2020: 35% börsfall, megavarsel, oro för finanskris och ekonomisk härdsmälta
- Q2 största fallet i BNP någonsin: – 8%
- Men nu mer än återhämtat

Ovanlig kris

- Inga obalanser utom smittspridningen
- Svårt, olämpligt lyfta efterfrågan med traditionella åtgärder

Vägvalet i ekonomisk krishantering

Tidiga jätteinsatser

- Veckorna från 11 mars – historiskt kraftfulla åtgärder
- Penningpolitik: väldiga obligationsköp och låneprogram
- Finanspolitik: massiva direktstöd till företag, mer generös socialförsäkring, stora bidrag till regioner/kommuner

Utvärdering

- Svensk politik i stort liknade den i andra länder
- Bidrog till lägre risk för finanskris och snabb återhämtning
- Rätt vägval – regering och Riksbank följde *försiktighetsprincip*, tog höjd för djup kris; bara 150 av 300 mdr extra budgetmedel 2020 använda; satte in även icke-traditionella åtgärder; mer snabba än träffsäkra

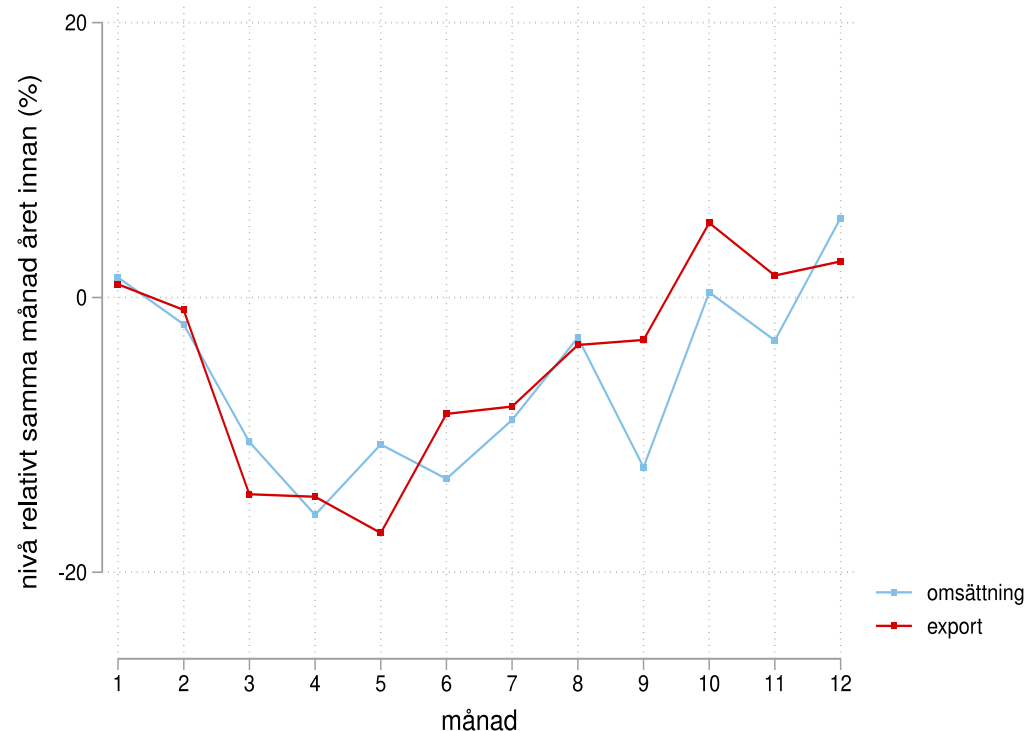
Hur utländsk smitta slog mot ekonomin

Mekanism

- Efterfrågan och produktion ner i länder som Sverige handlar med
- Svenska företag fick svårt sälja produkter, eller köpa insatsvaror

Vilka drabbades?

- Branscher: stor export, import – inom industrin
- Fall i omsättning: stora i första vågen, små i andra vågen
- Företag: de som handlar med länder där smittan störst – Italien vs. Tyskland

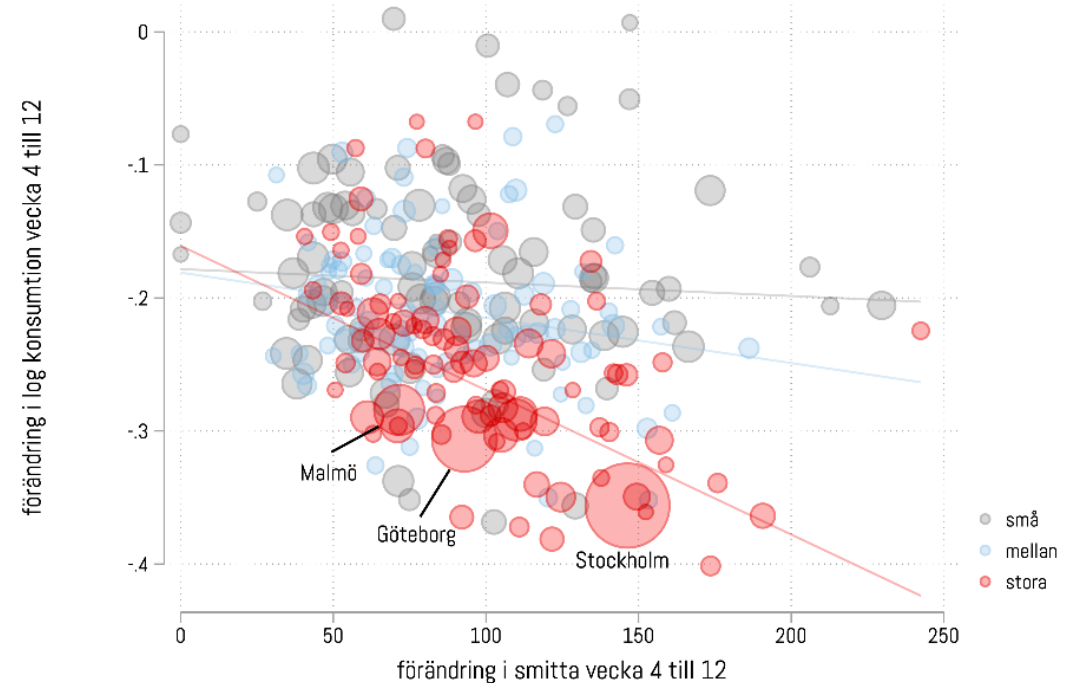
Hur inhemsk smitta slog mot ekonomin

Mekanism

- Rörlighet och konsumtion föll, via såväl restriktioner som försiktighet
- Större effekter bland äldre, och vid högre lokal smitta

Vilka drabbades?

- Branscher: kontaktnära tjänster, t ex hotell/restaurang, kultur – hela 2020
- Företag: de mest beroende av kunder på plats, samt de på orter med hög smitta – Stockholm vs. Malmö

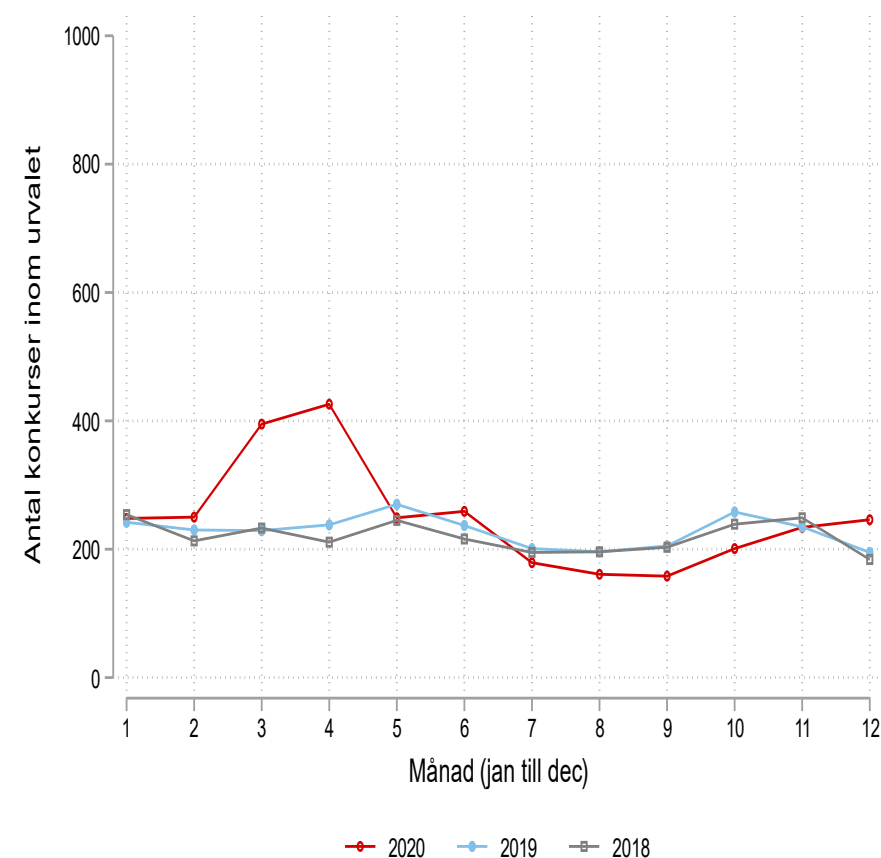
Företagsstöd – icke-traditionell politik

Fördelar

- Stöd i kortvarig kris kan rädda värden som försvinner om livskraftiga företag går omkull
- Uppfyllede sina syften: fler konkurser än normalt våren 2020, färre hösten 2020

Nackdelar

- Stöd kan gå till dem som: (i) ej behöver dem, eller (ii) borde gått omkull
- Vanligt år: 20% av företagen tappar > 30% omsättning, andel av dem går under
- Sänkt arbetsgivaravgift (28 mdr), korttidsstöd (35 mdr), omställningsstöd (6 mdr), hyresstöd (1 mdr)

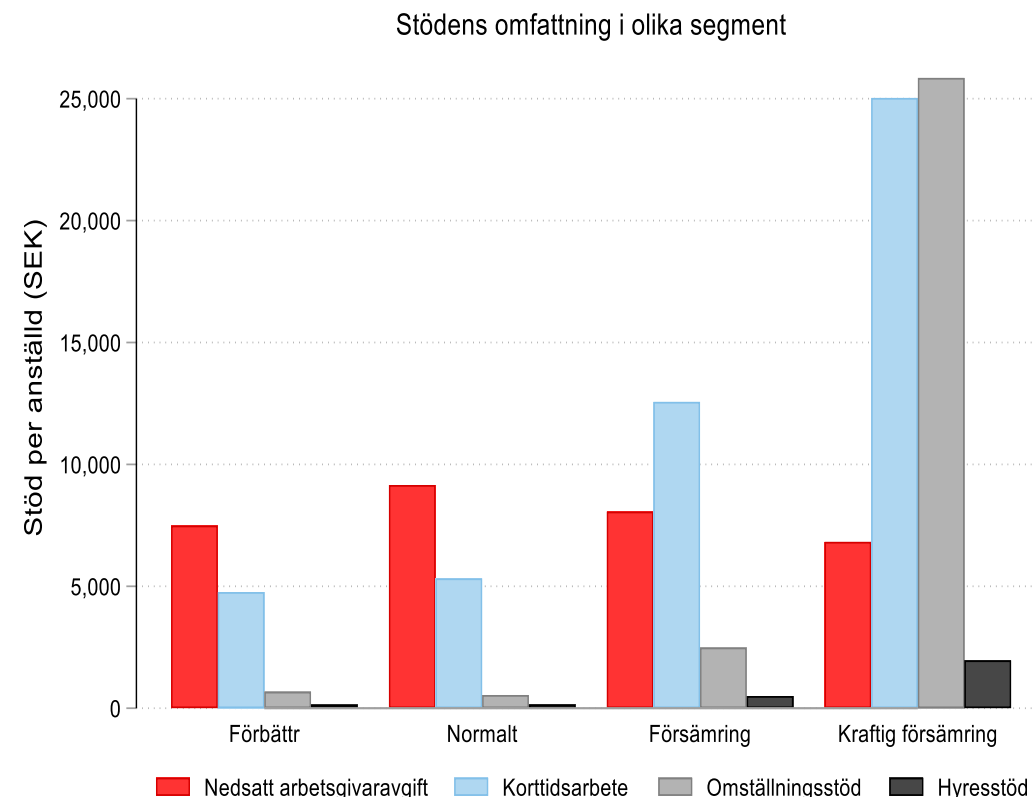
Snabbhet och träffsäkerhet

Olika stöd

- Arbetsgivaravgift: snabb åtgärd inom skattesystemet, men ej träffsäker
- Omställnings- och hyresstöd: träffsäkra, men tog längre tid att utforma
- Korttidsstöd: färdig lag, men 20% till branscher utan omsättningsfall
- Borde betingat på bransch jun-jul 2020; skulle nog hanterats av SKV, ej TVV

Övergripande slutsats

- Riktigt ta till icke-traditionella stöd och betona snabbhet kontra träffsäkerhet

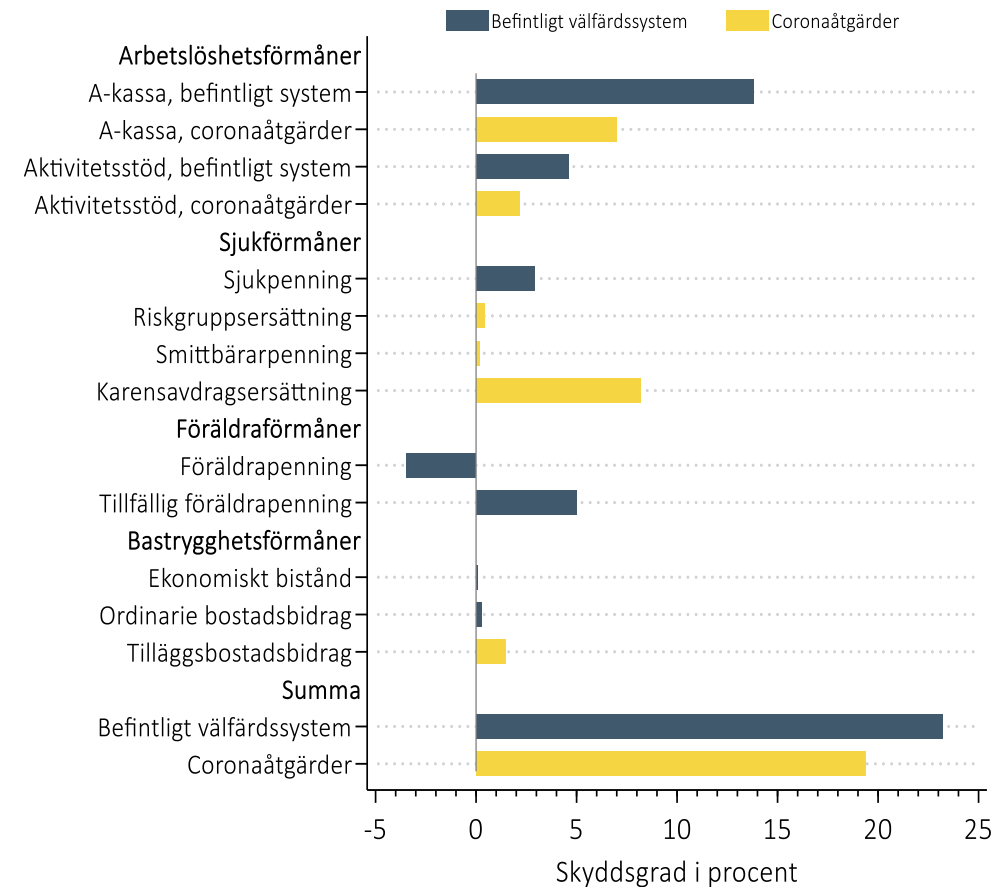
Hushållsstöd – traditionell politik

I genomsnitt

- Trots företagsstöden föll arbetsinkomsterna med 2,7% i mars-dec 2020
- Velfärdssystemen täckte nästan halva fallet
- Nya åtgärder 43% av skyddet, främst ersatt karensavdrag, förstärkt a-kassa

I olika grupper

- Arbetsinkomsten föll mest för unga, de med låg inkomst, utlandsfödda och de i drabbad bransch
- Något högre skydd för dessa – olika delar av välfärden hjälpte olika utsatta

Stöden till hushållen i stort

- Rimligt vikta upp hänsyn till försäkring under pandemin
- Riktiga åtgärder: bättre sjuk- och arbetslöshetsförmåner och flyttat krav på läkarintyg då sjukvården var belastad
- Regler för ersatta karensavdrag och smittbärrpenning kunde varit bättre utformade, även av smittskyddsskäl
- Tidvis långa handläggningstider – för utsatta a-kassor – visar systemets sårbarhet

Övergripande slutsats

- Regeringens åtgärder i socialförsäkringen var väl avvägda, bristerna i utformning och handläggning till trots

Kampen mot smittan

- Vägvalet i mitten av mars 2020: råd och rekommendationer och personligt ansvarstagande. Få och sena åtgärder
- Det var i grunden rätt med råd och rekommendationer. Staten ska inte begränsa medborgarnas personliga frihet mer än nödvändigt
- Kunskap (evidens) och beprövad erfarenhet betonades i stället för en försiktighetsprincip som kräver handling
- Men mer behövs i särskilt kritiska skeden

Mars 2020: ett kritiskt skede...

- När ett nytt och okänt virus som ingen är immun mot börjar få fäste
  - det är ett särskilt kritiskt skede
- Då behövs insatser för att bromsa spridningen – för att vinna tid och få överblick, mobilisera de resurser som finns och förbereda sjukvården
- Då kan inte kravet på evidens stå i vägen för handlande
- Då måste en försiktighetsprincip tillämpas – då måste man handla på bästa möjliga antaganden

Mars 2020: ...ändå få och sena åtgärder

- Mer kraftfulla åtgärder hade behövts
- Men Folkhälsomyndigheten och regeringen tillämpade evidenskravet
  - inte försiktighetsprincipen
- Folkhälsomyndigheten intog en defensiv hållning där en bred samhällsspridning förutsågs
- Folkhälsomyndigheten antog att de allra flesta skulle få lindriga symtom och att de särskilt sårbara skulle kunna skyddas
  - men det fanns ingen plan för skapa ett sådant skydd

Mars 2020: Detta borde ha gjorts

- Hemvändande från sportlov vecka 9 borde ha mötts av tydlig information och anvisning om hemkarantän
- Regeringen borde ha infört ett tillfälligt inreseförbud i mitten av mars 2020
- Deltagartaket för allmänna sammankomster och offentliga tillställningar borde från början ha satts lägre
- En tillfällig och partiell nedstängning av vissa kontaktskapande verksamheter borde genomförts – och lagstöd borde ha funnits på plats
- Det var däremot en riktig avvägning att hålla förskolor och grundskolor öppna

Andra smittskyddsåtgärder

- Arbete med lagstiftning för att möjliggöra ingripande smittskyddsåtgärder borde ha inletts redan under våren 2020
- Provtagning och smittspårning av alla med symtom borde ha byggts upp snabbare
- Att bära munskydd i inomhusmiljöer och kollektivtrafik borde inte ha avvisats som smittskyddsåtgärd
- Förberedelserna inför en andra våg borde ha påbörjats tidigare

Kommunikation

- En samordnad nationell kommunikationsstrategi borde ha funnits redan under våren 2020. Regeringens eget mål att ”dämpa oro” var otillräckligt och kunde missförstås
- Folkhälsomyndighetens allmänna råd och rekommendationer borde ha kommunicerats som tydliga förhållningsregler. De borde ha anpassats för att nå alla

Nationell krisledning

- Regeringen borde omgående tydligt ha tagit ledningen i alla delar av krishanteringen, inte bara i fråga om ekonomin
- Det fanns hinder för regeringens ledarskap: i viss mån självständiga myndigheter, regioner och kommuner med självstyrelse och Regeringskansliets inre organisation. De borde ha kunnat bemästrats
- Hanteringen av krisens ekonomiska aspekter visar att en starkare nationell ledning har betydelse
- Folkhälsomyndigheten ”höll i taktpinnen” ända fram till senhösten 2020
- Regeringen var alltför ensidigt beroende av Folkhälsomyndighetens och dess chefs bedömningar. Det är inte en tillräckligt bra ordning för avvägningar och beslut under en allvarlig samhällskris

De två tidiga vägvalen

Ekonomi

- Historiskt snabba, kraftfulla satsningar – ansvariga tog höjd för att hejda ekonomisk katastrof
- Tillämpning av försiktighetsprincipen: snabbhet viktigare än träffsäkerhet

Smittskydd

- Få, sena och föga ingripande åtgärder
- Träffsäkerhet viktigare än snabbhet. Kunskap (evidens) och beprövad erfarenhet betonades i stället för försiktighetsprincipen

Folkhälsomyndighetens ansvar

- Folkhälsomyndigheten bär ansvaret för att inledningsvis vidta och förordna få, sena och föga kraftfulla åtgärder som inte lyckades begränsa smittspridningen
- Myndigheten bär ansvaret för att ha intagit en defensiv syn på möjligheterna att bromsa smittspridningen
- För detta bär dess dåvarande generaldirektör ansvaret

Regeringens ansvar

- 2020 års regering och dess chef är ansvarig för att i huvudsak okritiskt fram till senhösten 2020 ha godtagit Folkhälsomyndighetens bedömningar och för att inte ha gett direktiv till myndigheten att korrigera sin kurs
- 2020 års regering bär därmed det yttersta ansvaret för de inledningsvis få och sena åtgärderna och de följder dessa kan ha fått för den allmänna smittspridningen

Regioners, kommuners och SKR:s ansvar

- Regionerna bär ansvaret för att inte ha hållit de lager som ansvaret för katastrofmedicinsk beredskap kräver
- Regioner och kommuner bär ansvaret för de egna pandemiplaner som ibland har saknats eller inte uppdaterats och övats
- Vissa regioner och SKR bär en betydande del av ansvaret för att en omfattande provtagning och smittspårning inte kom på plats förrän hösten 2020

Lärdomar och förslag

- Stärk den materiella, organisatoriska, mentala och rättsliga beredskapen
- Kommunikationen vid kriser måste vara tydlig, uppriktig och nå alla
- Principerna för krishantering – ansvar, likhet och närhet – räcker inte. De bör åtminstone kompletteras med en försiktighets- eller handlingsprincip
- En instans för en tydlig nationell krisledning bör inrättas direkt under regeringen
- En parlamentarisk utredning bör överväga förändringar i såväl principerna för som organisationen av krishantering i syfte att göra regeringens ansvar tydligt

Lärdomar och förslag (forts)

- Folkhälsomyndigheten kan inte vara ensam ansvarig för att förse regeringen med beslutsunderlag i frågor som rör pandemibekämpning
- En reform av landets regionala indelning måste övervägas i ljuset av erfarenheterna av pandemin
- Regeringskansliets dokumentation av sin krishantering måste bli väsentligt bättre
- En utredning bör överväga hur dataunderlaget för beslut, granskning och forskning kan bli bättre både i kris och normallägen
- Det behövs mer och bredare forskning om pandemins effekter

Coronakommissionens publikationer

- Coronakommissionens slutbetänkande, två delbetänkanden samt underlagsrapporter finns att läsa på Coronakommissionens webbplats:

<https://coronakommissionen.com>

